

к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ВСП Миколаївського інституту права НУ "Одеська юридична академія"

Правовий імунітет і правова пільга

За відсутності чіткого розмежування близьких за юридичною природою категорій у праві виникає плутанина, яка не тільки ускладнює реалізацію відповідних правових встановлень, але й вносить хаос до системи наукових поглядів, що значно зменшує ефективність правової науки. Право, являючи собою систему загальнообов'язкових правил поведінки, не допускає вільного використання термінів, які тільки частково відповідають певним ознакам, що створює ситуацію, за якою на законотворчому рівні категорія правового імунітету підміняється термінологічним змістом, що відноситься до інших правових понять. Саме тому є актуальним звернення до проблеми порівняльного аналізу правового імунітету з іншими юридичними категоріями, зокрема з правовими пільгами.

В юридичній науковій літературі окремі аспекти правових пільг досліджували: В. М. Баранов, Д. М. Бахрах, В. М. Ведяхін, М. Ф. Головатий, В. А. Гошовська, І. Я. Дюрягін, М. М. Козюк, І. І. Кравченко, Я. Я. Назаренко, М. Є. Панкіна, Т. О. Пікуль, С. В. Поленіна, М. В. Філіппова та ін. Проте, на загальнотеоретичному рівні поняття, види, соціальну природу та функції правових пільг розглядали у своїх працях лише О. В. Малько та І. С. Морозова.

Пільги у словниках визначаються як переважне право, поблажливість, полегшення, надане будь-кому як вилучення із загального правила, як надання певних переваг, часткове звільнення від виконання встановлених правил, обов'язків або полегшення умов їх виконання [1, с.405]. Під правовою пільгою розуміють різновид правового вилучення, що застосовується у створенні специфічного правового режиму, в межах якого суб'єкт наділяється додатковими можливостями юридичного характеру, пов'язаними як з

удосконаленням правомочностей (додаткові переваги), так і зі створенням пільгового становища.

В юридичній літературі відсутня погоджена позиція науковців щодо дефініції правової пільги. Характер дефініції правової пільги повністю залежить від того, яке місце надається пільзі у структурі правових вилучень. Мурза О.В. в своїй дисертації зробила спробу дати визначення поняття правової пільги як різновиду встановлених компетентними органами в нормативно-правових актах юридичних винятків, за допомогою яких формується специфічний правовий режим, котрий характеризується наділенням суб'єкта додатковими заходами юридичного характеру, наданням йому особливих додаткових прав і звільнення від встановлених законом обов'язків [2, с.10].

Правові пільги мають чітко визначений юридичний характер, який зводиться до правомірного, тобто у повній відповідності до норм права, впливу на фактичне становище особи з метою створення умов для особливого, тобто пільгового становища, яке базується на наданні особі окремих переваг шляхом визначення додаткових прав особи. Таким чином, якісною ознакою правової пільги слід визнати її «позитивний» характер, який не допускає звільнення від виконання юридичних обов'язків, а впливає на становище особи через надання додаткових, не передбачених для загального використання, прав і свобод. Додаткові переваги правових пільг пов'язані із розвитком, удосконаленням правомочностей. За їх допомогою, з одного боку, реалізуються інтереси, а з іншого, створюються передумови для формування якісно нових вимог [3, с.10].

У той же час правові імунітети впливають на формування особливого правового стану особи, але тільки за допомогою інших засобів – звільнення від виконання загальних обов'язків, звільнення від юридичної відповідальності, як наслідку на вчинене особою правопорушення, звільнення від застосування заходів примусу, які мають загальний характер, виведення з-під юрисдикції судів правових спорів, які апріорі розглядаються в умовах судового засідання, тобто засобів зменшення правового впливу, «навантаження» на особу, що створює особливий правовий стан і розширює простір для діяльності особи, але

не через надання певних правових можливостей, а через зменшення правових обмежень, якими традиційно є обов'язки, відповідальність, необхідність дотримання певної процедури.

Безумовно, правові пільги мають тотожні з правовими імунітетами ознаки. По-перше, правові пільги поряд із правовими імунітетами є правовими вилученнями із загальних правил, які спрямовані на регулювання поведінки особи – суб'єкта правових відносин. Вони забезпечують створення особливого правового стану особи, який характеризується окремими особливостями, що дає можливість на вивірене, «крапкове» застосування правових положень, в яких або передбачаються додаткові права, або встановлюється звільнення від юридичних обов'язків, відповідальності, примусових заходів, юрисдикції суду та забезпечує особливий порядок притягнення до юридичної відповідальності.

По-друге, пільги й імунітети мають безумовно правовий характер, оскільки їх зміст, суб'єктний склад, порядок та межі застосування і забезпечення визначаються виключно нормами права. Встановлення особливих переваг, пільгового становища, звільнення від виконання обов'язків або юридичної відповідальності, здійснюється виключно на підставі правових встановлень, які знайшли своє втілення у нормативно-правових, а не в правозастосовчих актах.

По-третє, правові пільги і правові імунітети орієнтовані на більш повне задоволення інтересів суб'єктів, полегшення умов їх життєдіяльності [4, с.64], що здійснюється в межах збереження загальної зацікавленості суспільства у забезпеченні соціальної рівності його членів. Відповідно правові імунітети і правові пільги поєднує загальна мета їх використання.

По-четверте, правова пільга і правовий імунітет являють собою надані правові можливості, які мають відносний (кінцевий) характер, здійснення яких має суб'єктивну природу і залежить від зацікавленості особи у їх реалізації.

По-п'яте, пільги й імунітети у праві відрізняються єдністю здійснюваних функцій. Так, через правові пільги і правові імунітети реалізується гарантуюча та компенсуюча функції.

У той же час правові імунітети характеризуються певними специфічними ознаками, які є розмежувальними стосовно правових пільг властивостями [5; с.417]. По-перше, правові пільги і правові імунітети відрізняються характером впливу на поведінку осіб: якщо перші створюють особливий правовий стан особи шляхом надання додаткових прав і свобод, то другі характеризуються позбавленням осіб необхідності виконувати певні обов'язки, звільненням від відповідальності, створенням особливих умов для притягнення до відповідальності або застосування інших примусових заходів, виведенням діянь осіб з-під юрисдикції судових органів держави.

По-друге, правові імунітети і пільги відрізняються обсягом поширення на суспільні відносини. Правові імунітети, порівняно з пільгами, значно обмежені у використанні, оскільки мають не особистісний, приватний, а публічний характер, навіть тоді, коли мова йде про імунітет свідка, оскільки діяльність такого суб'єкта пов'язана з установленням істини у справі, який має офіційний, тобто публічний характер. Очевидним є той факт, що правові пільги є елементом загального правового статусу особи, а правові імунітети – спеціального статусу, специфіка якого знаходиться у публічній сфері.

По-третє, підстави застосування правових пільг мають різноманітну природу, однак, як було зазначено, ця природа визначається загальним правовим статусом особи, тоді як правові імунітети пов'язані із здійсненням окремих міжнародних, державних і найбільш вагомих громадських функцій, тобто має не статичний, як при правових пільгах, а динамічний характер. Динамічність правових імунітетів визначається не тільки підставами для їх встановлення, але й порядком застосування, можливостями щодо позбавлення і тощо.

По-четверте, при загальному визнанні суб'єктного характеру правових пільг і правових імунітетів як об'єднуючої ознаки і пільги, й імунітети характеризуються особливим, специфічним порядком реалізації. Так, використання правових пільг у разі нормативного визначення залежить від суб'єкта, наділеного відповідним правом, тоді як застосування імунітетних норм з волею самого суб'єкта правового імунітету не пов'язується. Здебільшого

виведення суб'єкта з-під дії правових імунітетів залежить від третіх осіб, які в нормативному порядку наділені відповідними можливостями.

Порівняльний аналіз правових імунітетів і правових пільг дає змогу зробити загальний висновок про те, що пільги і привілеї мають єдину правову природу, оскільки вони являють собою правові вилучення й орієнтовані на формування особливого правового статусу особи, на яку вони поширюються. У цілому імунітети і пільги з юридичної точки зору є однопорядковими реаліями, однак такими, що характеризуються різними формами впливу на правовий стан суб'єкта: правові пільги вирізняються наданням особі додаткових прав або свобод, які є додатковими до загальних, ординарних прав і свобод, а правові імунітети – звільненням особи від виконання обов'язків та юридичної відповідальності, виведення з-під юрисдикції суду або застосовування особливого порядку притягнення особи до юридичної відповідальності.

Список використаної літератури

1. Етимологічний словник української мови: у 7 т. – Т. 4: Н – П / [уклад.: Р.В. Болдирєв та ін.]; ред. В.Т. Коломієць, В.Г. Скляренко. – К. : Наук. думка, 2003. – 656 с.

2. Мурза О.В. Правові пільги: загальнотеоретична характеристика. Дисертація на здобуття наук. ступеня к-та юрид. наук : спец. 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.В. Мурза. – Х. – 2013. – С.198

3. Морозова И.С. Теория правовых льгот : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра юр. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / И.С. Морозова. - Саратов, 2007. - 36 с.

4. Малько А.В. Льготная и поощрительная правовая политика / А.В. Малько – С.-Пб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 233 с.

5. Ткаля О.В. Правий імунітет та суміжні правові категорії. / Ткаля О. // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. – Вип. 50 / За редакцією С. В. Ківалова, Ю.М. Оборотова та інших. – Одеса: Юридична література, 2010. – С. 411–418.